

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

V. ULUSLARARASI
ŞEYH ŞA'BAN-I VELÎ SEMPOZYUMU
-EŞ'ARÎLİK-

04-06 MAYIS 2018

Kastamonu Üniversitesi
V. Uluslararası Şeyh Şaban-ı Velî Sempozyumu
(Eş'arîlik)

EDİTÖRLER:

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa AYKAÇ
Dr. Öğr. Üyesi Cengiz ÇUHADAR
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZDEMİR
Arş. Gör. Erhan Salih FİDAN
Arş. Gör. Yusuf KOÇAK

ISBN: 978-605-4697-18-2

19 Ekim 2018, Kastamonu

Baskı: Kastamonu Üniversitesi Matbaası

Eserde yayımlanan bildiri metinlerinde ileri sürülen görüşlerin ilmî ve hukukî sorumluluğu bildiri sahiplerine aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.
Her hakkı saklıdır.

EŞ'ARÎ USÛLCÜLERİN NESİH KONUSUNDA İMAM ŞÂFÎ'YE YÖNELTİĞİ ELEŞTİRİLER - RÂZİ VE ÂMİDÎ ÖRNEĞİ-

Prof. Dr. Nasi ASLAN*
Arş. Gör. Dr Ömer KORKMAZ**

ÖZET

Nesih konusu, kalam, tefsir ve hadis olmak üzere genelde islamî ilimlerin, özelde ise fıkıh usûlünün ana konularından birini oluşturur. Nesihle ilgili tartışmalar daha çok deliller arası neshin vukuu ile ilgili olup bu konu haddizatında usûldeki tartışmaların da odağını oluşturmaktadır.

İslam âlimlerinin cumhuruna göre Kur'an'ın Kur'an ve sünnetle, sünnetin de Kur'an ve sünnetle neshi caizdir. Diğer taraftan fakihler Kur'an ve mütevâtir sünnet ile sabit hükmün ahad haber, icmâ veya kıyas ile neshinin caiz olmadığı hususunda görüş birliği içindedir. İmam Şâfiî ise Kur'an'ın ancak Kur'an'la, sünnetin de ancak sünnetle neshedilebileceğini söyler. Kur'an'ın sünnetle, sünnetin de Kur'an'la neshinin ise caiz olmadığı görüşündedir. İmam Şâfiî, konuyla ilgili bu görüşünden dolayı birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Nitekim amelde Şâfiî mezhebine mensup olmakla beraber kalamî alanda Eş'arî ekolünün öncülerinden olan Fahreddin er-Râzî ve Seyfeddin el-Âmidî de bu konuda İmam Şâfiî'ye bir dizi eleştiride bulunurlar. İşte bu tebliğde söz konusu eleştirileri değerlendireceğiz.

Ayrıca Hanefî usûlcülerin aksine Eş'arî usûlcülerin ele aldıkları konularla ilgili görüş sahiplerine atıfta bulunurlarken Eş'ariyye'ye ve Mutezile'ye buldukları atıflar tebliğde dikkat çeken noktalardır.

Anahtar Kelimeler: Eş'ariyye, Nesih, Beyan, Kur'an, Sünnet

ESHÂRÎ METHODOLOGISTS' CRITISIZMS FOR IMAM SHÂFI'Î FOR HIS VIEWS ON ABROGATION

ABSTRACT

The subject matter of abrogation is one of the main subjects of Islamic sciences such as Islamic theology, commentary and hadith in general and that of jurisprudential methodology in particular. Debates on abrogation are mostly on the occurrence of abrogation among the sources (Qur'an, Sunnah, Consensus, Analogy) and that actually forms the focus of debates in methodology.

To the majority of muslim scholars, Qur'an's and Sunnah's abrogating Qur'an and Qur'an's and Sunnah's abrogating Sunnah is permissible. However, jurists are in full agreement that it is not permissible that a provision determined by Qur'an and recurrent sunnah is abrogated by solitary hadith, consensus or analogy. But İmam Shâfi'î is of the opinion that Qur'an can only be abrogated by Qur'an and Sunnah can only be abrogated by Sunnah. he thinks that it is not permissible that Qur'an abrogates Sunnah or Sunnah abrogates Qur'an. and because of this opinion, he has been exposed to a lot of criticism. As a result, adopting Shafi'i's mazhab in practice and being among top Eshari' theologians, Fahreddin er Razi and Seyfeddin el Âmidî direct some criticism to İman Shâfi'î on this matter. Here, in this edict, we will be evaluating this criticism.

Besides, contrary to Hanefian methodologists, among the references they make, Eshârî methodologists' referrals to Eshârî and Mu'tezilî are the striking points in the edict.

Key words: Eshârye, Abrogation, Explanation, Qur'an, Sunnah

* Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. e-mail: nasiaslan@cu.edu.tr

**Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. e-mail: okorkmaz@cu.edu.tr

Giriş

İslâm hukukuna dair hükümlerin değişime açık olduğu gerçeği aslında Şâri tarafından bildirilerek nesih olgusu ile ikrar edilmiş ve bu durum hikmet-i teşrinin bir gereği olarak kabul edilmiştir. Hükümlerin teşri sürecindeki bu tecrübe, naslarla olgu arasındaki bağın canlı tutulmasına dair ilerleyen zaman ve gelecek için değişim ve dinamizmin ilham kaynağı olarak konumlandırılmıştır denilebilir.

Nesih değişim ve terakkinin kodlarını içermesi hasebiyle tartışma konusu olarak her zaman aktüalitesini koruyacak ve korumaya da devam edecektir. Bu araştırmada nesih deliller arasında nasıl cereyan etmiş imam Şâfiî'nin bu konudaki yaklaşımı ve Fahreddin er-Râzî ve Seyfeddin el-Âmidî'nin ona yönelttikleri eleştirilerle sınırlı tutulacaktır.

Sözlükte “ortadan kaldırmak; nakletmek; beyan etmek; ayrıca kitabı istinsah etmek; bir şeyin yerine başkasını ikame etmek; bir şeyi bir şeyle değiştirmek” mânalarına gelen n-s-h fiilinin mastarıdır.¹⁷ Terim olarak “şer’î bir hükmün daha sonra gelen şer’î bir delil ile kaldırılmasını” ifade eder.¹⁸ Neshin söz konusu olduğu durumlarda önceki hüküm mensûh, onu yürürlükten kaldıran yeni hüküm veya delil nâsîh diye isimlendirilir. Özellikle Fıkıh usulünde gerçek anlamda neshedenin Allah olduğuna dikkat çekilerek delil veya hüküm için nâsîh kelimesinin kullanımının mecazi olduğu belirtilir.¹⁹ Cüveynî’ye göre fakihler, lafzın şumulüne giren fertlerin tahsisini değil uygulama açısından zamanın tahsis edilmesinin nesih olduğunu ifade ederler. Nitekim Ebû İshak, neshi zamanın tahsisi olarak tarif etmiştir.²⁰ Usûl âlimleri nesih için “taabbüd süresinin sona erdiğinin açıklanması”, “önceki hitapla sabit olan hükmün kaldırıldığına delalet eden hitap”, “bir şer’î delilden sonra onun içerdiği hükmün aksini gerektiren başka bir şer’î delilin gelmesi” gibi farklı tanımlar verseler de onların şer’î bir hükmün daha sonra gelen başka bir şer’î delille kaldırılması noktasında birleştiği görülmektedir.²¹

Deliller Arası Nesih

Âlimler sübutu kat’î olarak sabit olan delillerin zannî bir delille nesh edilemeyeceği hususunda icma etmişlerdir. Bu cümleden olarak Kur’ân’ı ahad haber nesh edemez, aynı şekilde mütevatir sünneti de nakli kesin olmayan deliller yine nesh edemez.²² Neshi kabul eden âlimlerin tamamı Kur’ân’ın Kur’ân’ı ve sünnetin sünneti nesh edebileceğini kabul ederken, Kur’ân’ın sünneti veya sünnetin Kur’ân’ı nesh etmesinde görüş ayrılığı bulunmaktadır. Kur’ân’ın açıklanmasını sünnetin en temel işlevi olarak gören İmam Şâfiî başta olmak üzere bazı âlimler bu tür neshe karşı çıkarken çoğunluğu teşkil edenler, Kur’ân’ın sünneti nesh etmesi yanında mütevatir sünnetin de Kur’ân’ı nesh edebileceğini söylemişlerdir.²³ Kur’ân’ın Kur’ân’la neshi, sünnetin de sünnetle neshi genelde âlimler tarafından kabul edilmesi nedeniyle bunu araştırma konumuzun dışında tutacağız.

1. Kur’ân’ın Sünneti Nesh Etmesi

İmam Şâfiî Hz. Peygamber’in en temel görevinin beyan olduğunu söylemesi ve sünneti de bu noktada konumlandırmasından dolayı ona göre Kur’ân’ın sünneti nesh etmesi caiz değildir. Oysa âlimlerin ekseriyetine göre bu aklen caiz olup şer’an da vuku bulmuştur. Fahreddin Râzî’ye göre bu görüşte olanlar başlangıçta Müslümanların namaz kılarken Mescid-

¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, I-IV, Beyrut 1994, III, 61.

¹⁸ Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, (thk. Ebü'l-vefâ el-Afganî), Kahraman Yay., İstanbul 1984, II, 53-54; Zeydan, Abdülkerim, *el-Vecîz fî usûli'l-fikh*, Dersâadet, İstanbul ts., s. 388.

¹⁹ Çetin, Abdurrahman, “Nesih”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 579.

²⁰ Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf el-Cüveynî et-Tâi en-Nisâbüri, *el-Burhân fî usûli'l-fikh*, s. 1294, 1314.

²¹ Koca, Ferhat, “Nesih”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 582-583.

²² Cüveynî, el-Burhân, s. 1311.

²³ Çetin, “Nesih”, s. 580.

i Aksâ'ya yönelmelerinin sünnetle vacip olmuş bir hüküm olduğunu daha sonra ise söz konusu hükmün Bakara 115. ayetle nesh edildiğini delil göstererek Kur'ân'ın sünnetle sabit olan bir hükmü nesh ettiğini belirtirler. Râzî, bu konuda İmam Şâfiî'nin şu şekilde ihticâta bulunduğunu nakleder. Şâfiî'ye göre “Şüphesiz biz sana Kur'ân'ı indirdik ki insanlara kendilerine indirileni açıklayasın (Nahl 44)” bu ayet Hz. Peygamber'in sözünün/kelamının Kur'ân'ın beyanı olduğuna delalet eder. Buna göre nâsîh (nesh eden) nesh olunan için beyandır. Eğer Kur'ân sünneti nesh etseydi, Kur'ân bu durumda sünneti beyan edici olurdu. Bu durumda Kur'ân ve sünnetten her biri diğerinin beyan edicisi konumuna gelmiş olur²⁴ ki bu ayetin muktezasına aykırıdır.

Râzî, İmam Şâfiî'nin bu görüşünü eleştirmektedir. Ona göre bu ayet, Hz. Peygamber'in her konuştuğunun Kur'ân'ın beyanı olduğu anlamına geldiğine delil olmaz. Sünnetin tamamının (genel manada) beyan olduğunu kabul ettiğimizde bu beyan, tebliğin ta kendisidir. Nitekim beyanı burada tebliğ manasına hamletmek daha evladır. Çünkü bu tebliğ anlamındaki beyan Kur'ân'ın bütünü için geçerlidir. Nitekim “eve girdiğimde Zeyd'e selam vermeyeceğim” sözünden, bu sözü söyleyenin o evde başka bir şey yapmayacağı anlamı çıkmaz.²⁵

İmam Şâfiî'den nakledilen iki görüşten birine göre sünnetin Kur'ân'la neshi caiz değildir. Âmidî bu görüşü naklettikten sonra Eş'arî, Mutezile ve fakihlerin cumhuruna göre bunun aklen caiz, şer'an da vuku bulduğunu söyleyerek kendisi de bu görüşe katılmaktadır. Zira “*O hevasından konuşmaz, onun konuştuğu kendisine vahyolunandır* (Necm 53/3)” ayeti gereği Kur'ân ve sünnetin her ikisinin de vahiy kaynaklı olması nedeniyle birbirini nesh etmesi aklen caizdir. Ancak kitap metlüvdür (namazda ibadet olarak tilaveti meşrudur), sünnet ise gayr-i metlüvdür. Netice olarak iki vahiyden birisiyle diğerinin hükmünün neshi aklen imkânsız değildir.

Âmidî, Kur'ân'ın sünneti neshinin şer'an vuku bulduğuna delil olarak şu örnekleri zikreder:

a. Hz. Peygamber Mekkeli müşriklerle Hudeybiye musalahasını yapmıştı (6/628). Bu anlaşmaya göre onlardan Müslüman olarak gelenlerin geri onlara iade edilmesi hükme bağlanmıştı. Bu sünnetle sabittir. Oysa Allah Teâlâ, “*(Ey iman edenler! Mümin kadın muhacir olarak size geldiklerinde onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir.) Eğer siz onların inanmış kadınlar olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere geri göndermeyin* (Mümtehine 60/10)” ayetiyle Hz. Peygamber'in yaptığı anlaşmanın iadeyle ilgili hükmünü nesh etmiştir.

b. Beyt-i Makdis'e yönelme sünnetle sabit bir hüküm olup “*Ey Muhammed! Bundan böyle yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir*” ayetiyle nesh olunmuştur.

c. Ramazan gecelerinde oruçlunun hanımıyla münasebette bulunması sünnetle haram kılınmıştı. Daha sonra nâzil olan “*Artık Ramazan gecelerinde eşlerinizle mübaşeret ediniz (ilişkide bulunabilirsiniz)* (Bakara 2/187)” ayeti söz konusu hükmü nesh etmiştir.

d. Aşure orucu sünnetle vacip kılınan bir oruçtu. Bu oruç, “*Artık sizden kim Ramazan ayına ulaşırsa, o gün oruç tutsun* (Bakara 2/185)” ayetiyle nesh olunmuştur.

e. Namazın savaş esnasında, savaş yavaşlayıp neticeleninceye kadar tehir edilmesi sünnetle caizdi. Bundan dolayı Hz. Peygamber, Hendek günü namazı tehir etmiş ve kendisini namazdan alıkoydukları için müşriklere beddua etmişti. Namazın tehiriyle ilgili bu cevaz, korku namazına dair ayetle (Nisa 4/102) nesh edilmiştir.

Bütün bunlardan ortaya çıkan şu ki, gerek Fahreddin Râzî gerek Âmidî, Kur'ân'ın sünneti neshinin aklen caiz, şer'an vaki olduğunu söyleyenlerin gerekçelerinin aksini savunan İmam Şâfiî ve onun görüşünde olanlara göre daha kuvvetli olduğunu belirterek onun karşısında yer almışlardır.

²⁴ Râzî, Fahreddin, *el-Mahsûl fî ilmi'l-usûl*, Dâru'l-kütübi'l-ilmiye, Beyrut 1988, I, 553-555.

²⁵ Râzî, *el-Mahsûl fî ilmi'l-usûl*, I, 553-555.

2. Sünnetin Kur'ân'ı Nesh Etmesi

Neshi kabul eden âlimler sünnetin Kur'ân'ı nesh etmesinde görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Şâfiî ve ashabının çoğu, Zahirîlerin ekseriyeti mütevatir sünnetin Kur'ân'ı nesh edemeyeceği görüşünü benimsemişlerdir. İki rivayetten birine göre Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir. Oysa Eşarî ve Mutezile'den olan mütekellim âlimlerin cumhuru, fukahadan İmam Mâlik, Ebû Hanîfe ve ashabı ve Şâfiîlerden İbn Süreyc, diğer görüşüne göre de Ahmed b. Hanbel sünnetin Kur'ân'ı nesh etmesinin aklen ve şer'an caiz olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Râzî, bu şekildeki neshin şer'an vuku bulduğunu kabul ederken, Âmidî, vukuu konusunda görüş ayrılığı olduğunu belirtir.

Râzî ve Âmidî sünnetin Kur'ân'ı nesh edebileceğine dair görüşün muhtar ve tercihe şayan olduğunu belirterek bunun aklen caiz şer'an da vaki olduğunu belirtirler.

Mütevatir sünnetin Kur'ân'ı nesh ettiğini kabul edenler şu delilleri ileri sürerler:

a. Zina edenlerin hapsedilmesiyle ilgili ayet celde ayetiyle nesh edilmiştir. Hz. Peygamber de celde ayetinin evliler hakkında olan kısmını recim uygulamasıyla nesh etmiştir.

b. "Varise vasiyet yoktur" hadisi akrabalara vasiyeti emreden ayeti nesh etmiştir. Ancak Râzî burada bildirilen rivayetin ahad haber olduğunu ve tevatüre ulaşmadığını belirterek bu hadisin akrabalara vasiyeti emreden ayeti nesh edemeyeceğini söyler.²⁶

Râzî, Şâfiî'nin sünnetin Kur'ân'ı nesh edemeyeceği konusunda şu delilleri ileri sürdüğünü belirtir:

a. "Biz herhangi bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturur (ya da ertelersek), yerine daha hayırlısını veya mislini getiririz. Allah'ın gücünün her şeye hakkıyla yettiğini bilmez misin?"²⁷

Şâfiî'ye göre bu ayette "bir ayeti neshettiğimiz zaman daha hayırlısını getiririz" denilirken daha hayırlısından maksat yine Kur'ân'dır. Burada belirtilen nesih Kur'ân'ın Kur'ân'la neshidir. Yine en hayırlıdan maksat Allah'ın kelamı olması açısından hayır konusunda Kur'ân teferrüt etmiştir. Dolayısıyla sünnet Kur'ân'dan daha hayırlı olamaz.

b. Şâfiî "*Resulüm sana da bu Kur'ân'ı indirdik ki insanlara kendilerine indirileni açıklayasın (Nahl 44)*" ayetinde Allah, Hz. Peygamber'i Kur'ân'ın mübeyyini olarak vafetti. Burada ibadetin (kulluk etmeye dair bir hükmün) nesh olunması onun kaldırılması demektir. Bir hükmün kaldırılması ise beyanın zıddıdır. Netice olarak nesih beyanın içinde değil yani beyan kapsamında değildir.

c. "*Biz bir âyeti değiştirip yerine başka bir âyet getirdiğimiz zaman -ki Allah, neyi indireceğini gayet iyi bilir- onlar Peygamber'e, "Sen ancak uyduruyorsun" derler. Hayır, onların çoğu bilmezler.*"²⁸ Ayetinde Yüce Allah, bir ayeti bir ayetle değiştirdiğimizde derken değiştirenin kendisi olduğunu haber vermektedir.

d. "Âyetlerimiz kendilerine apaçık birer delil olarak okunduğunda, (öldükten sonra) bize kavuşmayı ummayanlar, 'Ya (bize) bundan başka bir Kur'an getir veya onu değiştir' dediler. De ki: "Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben ancak bana vahyolunana uyarım. Eğer Rabbime isyan edecek olursam, elbette büyük bir günün azabından korkarım."²⁹ Bu ayet sünnetin Kur'ân'ı nesh edemeyeceğini bildirmektedir.

²⁶ Şâfiî'nin anlayışına göre Hz. Peygamber'in "Vârise vasiyet yoktur" buyurması vasiyetin nesh edildiği anlamına gelmez, bilakis vasiyetle ilgili genel hükmün geçerli olduğunu ancak mirasta pay sahibi olan varislerin hisselerinin miras ayetiyle belirlenmiş olmasından dolayı artık bunların vasiyet edilecek kimselerin kapsamı dışında tutulacağını beyan etmek içindir. Zira hadisin başında yer alan "Biliniz ki Allah her hak sahibine hakkını vermiştir (Bakara 2/180)" ifadesi de bunu desteklemektedir. Netice olarak "mirasçıya vasiyet etmek yoktur" hadisinden şunu anlıyoruz ki, miras ayetleri "ana babaya ve zevceye vasiyeti bildiren ayetlerin hükmünü kaldırmıştır.

²⁷ Bakara, 2/106. مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

²⁸ Nahl, 16/101. وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

²⁹ Yunus, 10/15. وَإِذَا تَنَزَّلَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا نَبَّاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا إِنَّتَ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَذَا أَوْ بَدِّلُهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تَلْقَائِي نَفْسِي

إِنْ أَتَّبَعُ إِلَّا مَا يُوْحَىٰ إِلَيَّ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابٌ يَوْمَ عَظِيمٍ

e. Bu nevi bir neshin kabulü töhmet ve nefreti gerekli kılar.³⁰

Gerek Râzî gerek Âmidî Şâfiî'nin ileri sürdüğü delillere şöyle cevap verirler:

“Biz herhangi bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturur (ya da ertelersek), yerine daha hayırlısını veya mislini getiririz. Allah'ın gücünün her şeye hakkıyla yettiğini bilmez misin?”³¹ ayeti, ayetin hükmünün ayetten başkasıyla nesh edilmesinin imkânsızlığına delalet etmez. Çünkü genel manada Kur'an'ın hepsi hayırlıdır. Bazısı diğer bazısı üzerine tafdil edilemez. Burada murad edilen teklife konu edilen hükümdür ve bununla ilgili nesihtir. Ayrıca sünnet nesh edici olduğunda daha hayırlı olanı getiren de yine Yüce Allah'dır. Hz. Peygamber sadece tebliğ edendir. Onun için ayet, nâsihin sadece Kur'an olacağına delalet etmez.

Ayette belirtilen hayır konusunda Kur'an'ın müteferrid (hayır sadece Kur'an'a özgüdür) olduğunu söylemek çok isabetli değildir. Çünkü burada hayırdan murad olunan hükmün meşru kılınması ve ilzamıdır. Bu konuda sünnet de aslında Kur'an gibidir. Çünkü her iki durumda da hükümleri sabit kılan Allah Teâlâ'dır.

Sünnetin Kur'an'dan daha hayırlı olamayacağı görüşüne gelince burada hayırdan murad teklif konusunda aslah olan ve sevap konusunda enfa' olandır. Bu durumda sünnetin içerdiği hükmün ayetin içerdiği hükümden daha hayırlı olması mümteni değildir.

Şâfiî'nin “Resulüm sana da bu Kur'an'ı indirdik ki insanlara kendilerine indirilene açıklayasın (Nahl 44)” ayetinden hareketle neshin beyanın zıddı olduğu ve beyan kapsamında olmadığı görüşüne gelince Râzî'ye göre bu doğru değildir. Çünkü nesih beyana münafî değildir. Çünkü nesih hükmün zamanla sınırlandırılıp tahsis edilmesidir. Âmidî'ye göre ise Hz. Peygamber'in mübeyyin olarak vasıflandırılması onun nâsih olarak da nitelenmesini içine alır. Çünkü hükmü kaldıran (nâsih), beyan eden kapsamındadır. Neticede nesih de beyanın bir kısmıdır.

“De ki: “Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben ancak bana vahyolunana uyarım” (Yunus 10/15)” ayeti gereği sünnetin Kur'an'ı nesh etmeyeceği görüşü de isabetli değildir. Çünkü Râzî'ye göre bu ayet, Hz. Peygamber'in vahiy yoluyla nesihte bulunabileceğine delalet eder. Ancak ayetten vahyin sadece Kur'an olduğu anlamı çıkarılamaz. Âmidî mezkur ayetin Kur'an'ın sünnetle nesh edilmeyeceğine delil gösterilmesine şöyle cevap vermektedir. Bu ayet, bir ayetin yerine başka bir ayeti getirme hakkındadır. Yoksa o, ayetin hükmünün ayetten başka bir şeyle değiştirilmesinin imkânsızlığına delalet etmez. Diğer taraftan sünnet de vahiy kaynaklı olduğu için nesih, sünnet ile olduğunda da, Hz. Peygamber yine kendisine vahyedilene tabi olmuş olur.

Râzî sünnetin Kur'an'ı nesh etmesinin töhmet ve nefrete neden olacağını da kabul etmez. Ona göre bu ihtimal “O hevasından konuşmaz. Onun konuştuğu kendisine vahy olunan vahiydir (Necm 3-4)” ayetiyle ortadan kalkmıştır.³²

Değerlendirme ve Sonuç

Şâfiî'ye göre Kur'an ayetleri arasındaki nesih ilişkisi sünnetin işareti ve haber vermesiyle bilinir. Sünnetin, bir ayetin neshedildiğine işaret etmesi ve bunu haber vermesi sünnetin Kur'an'ı neshi şeklinde anlaşılmalıdır.³³ Çünkü ona göre nesih benzerler/denkler arasında gerçekleşir ki³⁴; Kur'an'ın misli olmayan sünnetin Kur'an karşısındaki konumu onu neshetmek değil beyan etmektir. Sünnet içerik itibarıyla Kur'an'a tabidir. Kitaba tabi olan şey onu beyan eder, neshetme konumunda olmaz.

³⁰ Râzî, *el-Mahsûl fî ilmi'l-usûl*, I, 556-557.

³¹ Bakara, 2/106. مَا نَنْسَخُ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِئُهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

³² Râzî, *el-Mahsûl*, s. 558-559; Âmidî, *İhkâm*, s. 139-140.

³³ Benzer düşünceler için bkz. Nazlıgül, *İmam eş-Şâfiî'nin Hadis Kültürümüzdeki Yeri*, s. 128-129.

³⁴ Şâfiî, *er-Risâle*, s. 57.

Neticede Râzî ve Âmidî'ye göre, nesih denklemler arasında olur diyen Şâfiî'nin aksine teorik olarak mütevatir sünnetin Kur'ân'ı nesh etmesi mümkündür. Çünkü dini beyan sadedinde Hz. Peygamber'den sadır olan hususlar (sünnet) da vahye dayanır ya da vahyin onayından geçmiştir. Ancak bunun pratikte vuku bulup bulmadığı tartışma konusu olmuştur. Kur'ân'ın beyanını sünnetin en temel işlevi olarak gören İmam Şâfiî, Kur'ân'ın sünneti neshine ve sünnetin Kur'ân'ı neshine karşı çıkmıştır. Oysa âlimlerin ekseriyeti ikisinin de vahye dayandığı gerekçesiyle bu tür neshi kabul etmişlerdir. Fıruda Şâfiî mezhebine mensup olan Fahreddin Râzî ve Âmidî, mezhep imamlarının aksine bu grup içerisinde yer almışlardır. Özellikle onların bu konuları işlerken Mutezile ve Eşarî kelamcılara atıfta bulunarak ve kendilerinin mütekellim vasıflarını öne çıkararak bu özelliklerini fıruya dair mezhep mensubiyetine incelemişlerdir. Çünkü diğer görüşleri naklederken fukahadan Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel şunları söylüyor diyerek kendilerini Eşarî mütekellimin sınıfı içerisinde değerlendirmektedirler. Özellikle Âmidî delil anlayışında aklî delilin yeri geldiğinde ayete hâkim olabileceğini belirterek Eşarî kelamcılar içerisinde temayüz eden bir konuma sahip olmuştur. Nitekim o döneme kadar bu tavrı ve metodu Eş'arî gelenek içerisinde bu kadar net ifade etme cesareti gösteren kelamcı yok denecek kadar azdır. Bu bağlamda gerek Râzî gerekse Âmidî Şâfiî mezhebi usul anlayışının ehl-i hadis düşüncesinden ehl-i reye evrilmesinde önemli rol oynamışlar ve haklı olarak mütekellimin metodunun sistematik olarak oluşumuna da büyük katkı sağlamışlardır. İşte onların bu tutumu Şâfiî'ye yönelttikleri eleştirilerde ve nesih anlayışında da tezahür etmektedir.